MEDICINE-LITERATURE DIPTYCH

Mirela Radu
Assist., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: Vasile Voiculescu (1884-1963) is one of the few personalities of the Romanian literature and culture who had the strength of dividing his imagination between two fields of expertise which, at a first glimpse, seem to be quite different: medicine and literature. In fact, beyond the apparent differences, these two areas of knowledge are more interrelated and bound than we even can conceive. They both deal with the human being but from a peculiar point of view. Medicine treat the body and only tangentially the spirit, while the second is endowed with the instruments of probing the deepest corners of the human soul. Vasile Voiculescu managed to equally deal with these two and blended in balanced way. Under the siege of criticism, Voiculescu had the power to renew his literary work all the time, going through poetry, short stories and even a novel. His religiosity that transgresses his literature seems to be the source of his power of renewal. All these features of Voiculescu's personality make up the portrait of what we call a real humanist.

Keywords: devotion, ethic altruism, positivism, humanist, maieutics

Vasile Voiculescu (1884-1963) a avut rara capacitate de a se reinventa din poet în nuvelist, din nuvelist în romancier dar mai presus de toate din medic în literat. Dacă în lirica de început, precum *Poemele cu îngeri* (1927) care într-o manieră ornamentală reiterează credinţa în divinitate, în schimb: "În mistica lui V. Voiculescu întâlnim şi o formă specială de devoţiune.[1] Evoluţia către metafizic este evidentă, nimeni nu se aştepta ca autorul să-şi încerce condeiul în nuvelistică şi chiar roman. În ceea ce priveşte povestirile, autorul s-a dovedit un "«unic proprietar» în sens faulknerian al teritoriului de geografie mitică pe care-l inventase."[2] Parcă ostilitatea faţă de cei care i-au tăgăduit valoarea literară i-a dat tăria medicului să se înnoiască.

Sociologul francez Auguste Comte (1798- 1857) punea bazele, la mijlocul secolului al XIX-lea, teoriei pozitiviste. Însăşi biografia teoreticianului este revelatorie pentru modul în care studiile medicale au influenţat diverse arii ale cunoaşterii umane. Iniţial înscris la Politehnică, Comte se va îndrepta spre cursurile medicale ale unei şcoli din Montpellier. Teoria pozitivistă recunoştea întâietatea ştiinţelor în axiologie, creând premisele epistemologice ale cunoaşterii. Pentru Comte o ierarhizare a ştiinţelor ce pot influenţa cunoaşterea existenţei erau matematica, astronomia, biologia, chimia, legile fizicii şi cele care guvernează cunoaşterea sociologică. Întregul eşafodaj de gândire pozitivistă se bazează pe prioritatea ştiinţei în variile ei forme de manifestare. De fapt, lui Comte îi este atribuit şi termenul de *altruism etic*.

Nu întâmplător Vasile Voiculescu a fost un adept fervent al teoriei pozitiviste. Principiul de bază al acesteia se plia cel mai bine pe năzuinţele medicului român de a îşi aduce

[1] George Călinescu, *Istoria literaturii române,.Compendiu*, Editura Litera Internaţional, Bucureşti-Chişinău, 2001, p. 357
[2] Mihai Zamfir, *Resentimentul naşte proză. Despre nuvelele lui Vasile Voiculescu* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 176

contribuţia ştiinţifică şi medicală în România începutului de secol XX. Meticulozitatea ştiinţifică a pozitivismului avea să influenţeze şi planul literar conducând la o apreciere a lucrărilor sale literare, fiind caracterizat drept: "pedant" care "moşteneşte rigiditățile pozitivismului de la sfârşitul secolului trecut, limbajul lui scrobit, ştiinţific, rebarbativ."[3]

Cu toate acestea, poetul-medic nu a devenit opac faţă de alte abordări ale cunoaşterii finite umane. Simţind că ştiinţa este dotată doar cu răspunsuri parţiale, Voiculescu îşi concentrează atenţia şi asupra altor arii de cunoaştere umană: parapsihologie, ştiinţe oculte, forme medicale alternative. Tocmai această oscilaţie permanentă între ştiinţele exacte şi inefabil, această luptă din sufletul său, au dat naştere conturării unei personalităţi literare ce avea să ocupe un loc aparte în peisajul literar românesc al secolului trecut făcând din Voiculescu un "umanist în sensul desuet al termenului, medic iubitor de cultură şi savant rătăcit fără voia lui în secolul al XX-lea."[4] Această antiteză între omul de ştiinţă şi cel care simţea artistic au zămislit literatul.

O a doua etapă a devenirii sale este cea literare, stricto sensu. Dacă, în ceea ce priveşte lirica sa Voiculescu a fost acuzat de "manierism"[5], nuvelele voiculesciene încearcă reconstrucţia unei fizionomii morale a ţării pe care a slujit-o cu atâta ardoare. Majoritatea povestirilor scrise de medic sunt plasate în mediul rural, acea amplasare rustică care aduce nu doar originalitate, asemănându-l cu Sadoveanu, ci şi o locaţie panistorică, izolată propice dezvoltării unor trame fabuloase. Asemănarea cu Sadoveanu este una pur formală căci la medicul-literat spaţiul arhaic este locul în care fantastical se simte la el acasă. Dacă la primul primează simpatia pentru natură prin sentimental de admiraţie, la poetul-medic primează "plăcerea naturalului"[6] şi implicare este esenţială, de unde şi amestecul între natură şi fantastic. La Sadoveanu influenţa realismului, mai precis a naturalismului, este punctul de plecare al creaţiei literare, la Voiculescu acesta este punctual terminus.

Transpuse aceste diferenţe în termeni religioşi ar putea fi sintetizate astfel: "Sadoveanu încifrează iniţierea până la semn, Voiculescu o divulgă până la destrămare…Primul e resemnat în faţa inaccesibilului, al doilea se lasă provocat, până la obsesie, de inaccesibil. Ipostazei de mag a lui Sadoveanu, Voiculescu îi opune ipostaza de apostol. Pentru Sadoveanu suferinţa e problema celorlalţi, pentru Voiculescu e o problemă personală. (…) Sadoveanu lasă misterul acolo unde se află şi-l cântă într-o continuă stare de graţie, Voiculescu forţează misterul şi îl iscodeşte ritualic."[7] Dacă Sadoveanu ajunge la cunoaştere prin meditaţie, lui Voiculescu îi sunt destăinuite lucruri pe cale fantastică şi evlavioasă. Diferenţa între cei doi ar fi ca cea dintre maieutică şi empirism.

Greşit, uneori, integrate categoriei de lirică religioasă, poeziile voiculescine trec dincolo de "zona practicii religioase, respiră în spaţiul iniţierii sacre."[8] În permanentă căutare a creatorului, ceea ce îl despare de nemurire şi slavă este, după intuiţia poetului, doar o părere: "O, Doamne, tristă viaţa-mi trece,/ Şi m-a sleit misteriosu-Ţi joc,/ Tu stai de faţă-n tot ce se petrece,/ Nu Te ascunzi, dar nu Te pot găsi deloc./ Căci depărtările de Tine nu-s departe,/ Eşti pretutindeni, ierţi, îndrepţi, mângâi,/ Un fir de păr de Tine mă desparte." (*Un fir de păr*). Ca şi diferenţa dintre

[3] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Editura 100+1 Gramar, Bucureşti, 2001, p. 11
[4] Mihai Zamfir, *Resentimentul naşte proză. Despre nuvelele lui Vasile Voiculescu* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 178
[5] George Călinescu, *Istoria literaturii române,.Compendiu*, Editura Litera Internaţional, Bucureşti-Chişinău, 2001, p. 358
[6] C.D. Zeletin, *Sadoveanu prozatorul. Voiculescu prozatorul* în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008, p. 122
[7] Ibidem
[8] C. D. Zeletin, *Poezia religioasă a lui V. Voiculescu*, în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008, p. 297

eshatologie şi budhism, sufletul poetului este sfâşiat între propensiunea spre absolut şi atitudinea pasivă, stoică în faţa vieţii "Şi cu inima-nălţată spre lumină/ Tac şi-aştept ca soarele să vină." (*Strig*)

Poetul a tânjit permanent să atingă absolutul. Şi cum putea altfel să îşi descrie chinul cercetător mai bine decât prin analogia cu ceea ce ştia în plan ştiinţific: sindromul membrului fantomă: "Ştiu un schilav, bătrân cerşetor, care,/ Ciung din copilărie, când stau să-l ascult,/ Chiar şi acum peste sumedenie de ani,/ Se plânge că mereu îl doare/ Braţul lipsă şi mâna, pe care nu le mai are,/ Ca un duh statornic acolo, al cărnii pierdute de mult./ Este în mine o durere tirană/ A mea...şi nu pot s-o pipăi. E aici...şi totuşi parc-a plecat./ Stăruie, ca a schilodului în golul viu; arde, diafană:/ Doamne, Tu mă dori ca o neadormită rană/ Dintr-un tainic mădular de mult retezat." (*Amputatul*) Lirica Voiculesciană abundă în formule stilistice, precum enjambementul, menite să rupă continuitatea frazei. Frângerea strofei duce cu gândul la dorinţa poetului de rupere a punţilor care îl leagă de lumea materială: "Psihanalitic, atât rimele ingambament cât şi prozaismele ştiinţifice denotă, prin ostentaţia lor obosită, sila de întârziere în exact ceea ce vrea să depăşească în înălţarea lui spre Absolut: arta literară şi arta medicală."[9]

Dihotomia ce i-a sfâşiat sufletul se resimte şi în construcţia personajelor. În mare măsură, naratorii sunt personaje dotate cu înţelegere ştiinţifică dar care se regăsesc în situaţii inexplicabile. Acţiunea decurge liniştit, previzibil pentru cititor, pentru ca un eveniment anodin (un ospăţ, o vânătoare) să declanşeze mecanismul supranatural. Odată introdus în noul mediu, cititorul trăieşte parcă simultan în două lumi paralele dar care, miraculous se întretaie: tărâmul obiectiv şi cel legendar. Darul voiculescian rezidă tocmai în capacitatea de a-si purta personajele dar şi lectorii în teritorii care par, la prima impresie, inofensive dar care, treptat, se relevă ca fiind unice şi fabuloase. În *Chef la mănăstire*, spaţiul anodin este încadrat încă de la început: "Ne srânsesem într-o seară la Ionel Teodoreanu, în casa aceea mare, vetust de solemnă şi îngheţată."[10] Ceea ce rupe ritmul este perceput ca o revigorare pentru participanţii la acţiune. În alte nuvele desfăşurarea este lentă, atingând un punct maxim în care se relevă însuşi elementul fabulous. Cu toate acestea, graniţa dintre ceea ce este real şi ceea ce este imaginar este inefabilă, greu de identificat. Fabulosul şi realitatea tangibilă au o geografie proprie, proteică, la Voiculescu: ele nu se află în antiteză, ci se întrepătrund. Cauza acestei oscilaţii constante este formaţia ştiinţifică a autorului. Tentat de spaţiul mitic, sufletul medicului nu poate părăsi definitiv existenţa concretă. În aceasta constă particularitatea nuvelisticii voiculesciene. Tocmai această însuşire i-a determinat pe critici să-l catalogheze drept tradiţionalist. Adept al valorilor altruismului etic, medicul nu se dezminte nici în povestirile sale: toate încearcă să ajungă la un sâmbure moral, dovedindu-se "nuvele de străvechi tip renascentist."[11] Dificulatatea încadrării precise a nuvelisticii voiculesciene într-un anumit tipar literar este subliniată şi de exegeţii care au observat că proza sa: "nu îngăduie filiaţii certe şi nu propune vizibil modele urmate de alţii."[12] Cu toate acestea, fără proză, geniul scriitoricesc al "medicului fără arginţi" nu ar fi fost deplin. Scrierile sale scurte ne dezvăluie "o personalitate armonioasă, plural şi infinit mai interesantă decât puteam bănui citindu-i doar poezia."[13] Melanjul între evlavie şi fantasmagoric a fost identificat de

[9] Idem, p. 303
[10] Vasile Voiculescu, *Chef la mănăstire* în *Proza epică*, p. 365
[11] Mihai Zamfir, *Resentimentul naşte proză. Despre nuvelele lui Vasile Voiculescu* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 183
[12] Idem, p. 186
[13] Idem, p. 186

către mulţi exegeţi:”(…) poezia d-lui Voiculescu descinde cu hotărâre din morala creştină şi din ficţiunile cu care «cazaniile» tălmăcesc, împodobindu-le, evangheliile.”[14]

Piesa istorică în patru acte, *Pribeaga*, care a avut şi o variantă neterminată în lirică, aduce o viziune inedită asupra iubirii care trebuie jertfită în numele idealului naţional. Ancadramentul piesei îl constituie o călătorie ce îşi poartă cititorul într-un timp istoric neidentificat precis pe tărâmuri fabuloase. Este încă o ocazie pentru medicul literat de a-şi arăta iscusinţa nu doar naratorică ci şi vastele cunoştiinţe despre cutumele satului românesc cu care venise în contact pe vremea copilăriei şi, mai târziu, a peregrinărilor în calitate de medic practician la sat. Amplasarea acţiunii într-un ev mediu posibil face cu atât mai vizibilă apetenţa pentru fantastic şi mitologie pe care poetul-medic a purtat-o în suflet. Ca orice act artistic din dramaturgia voiculesciană, individul se află-ca într-o euharistie-în strânsă conexiune cu universal. Dar legătura aproape palpabilă dintre om şi univers este însă întărită de tradiţiile din străbuni de “integrarea organică în natură, în grandiosul cadru cosmic.”[15] Antagonismul piesei intensifică caracterul fabulos al scierii. Ca în mai toate basmele, oamenii se pot transforma în animale fapt care încarcă atmosfera de taină Un exemplu este, în cazul lui Voiculescu, apelul la mitul ursului (*Fata ursului, Ultimul Berevoi*). Dacă ne raportăm la spusele lui Mircea Eliade:”Mulţumită mitului, lumea este percepută drept un cosmos perfect articulat, inteligibil şi semnificativ”[16] putem ajunge la concluzia că mitul în nuvelistica voiculesciană a reprezentat o posibilitate de rearticulare a realităţii într-o creaţie desăvârşită. Oamenii şi animalele în care se transformă aceştia sunt fiinţe care “nu fac parte din lumea cea de toate zilele”[17] Utilizarea fabulosului are şi menirea de a creşte tensiunea nuvelelor, conducând la un “halou de poezie stranie.”[18]

Cu o “ureche aţintită asupra unei voci lăuntrice care, ea, istoriseşte”[19], aşa cum îl caracteriza Nicolae Balotă, Vasile Voiculescu a trăit în două lumi: cea concretă prin meseria pe care o practica-medicina şi cea afectivă-literatura. De altfel, exegetul vede în medicul-literat un adevărat mitograf, care abordează motive străvechi, clişee aparţinând fabulosului cu predilecţie în aria creaţiei narative. Ceea ce îl deosebeşte de autorul *Muntelui vrăjit* este lipsa erudiţiei excesive. Ceea ce mână, precum o stihie, sufletul literatului roman este “lăcomia povestirii”[20], o verocitate care se traduce prin formele diverse pe care le-a îmbrăcat scrisul său: un amalgam de parimie, parabola, legendă, fantastic, fabulă chiar sinaxar. Nu trebuie înţeles că Voiculescu respingea consuetudinea, ci, dimpotrivă, o aplica în mod programatic şi dozat “Doctorul Voiculescu nu dispreţuia unele convenţii dintr-un fel de şireată inocenţă artistică.”[21]

Un exemplu perfect al modului în care medicul ştie să îmbine noţiuni dintre cel mai moderne cu forme ale bizarului şi fabulosului este povestirea *Behaviorism*. Acţiunea începe cu un grup de intelectuali, cinci la număr, care “lacomi de vânat rar” se refugiază de vijelie într-un han înaintea unei partide de vânătoare. Pornind de la cartea *L'homme, cel inconnu*, discuţia degenerează în explicarea de către profesorul de filozofie a întregului concept de *comportamentism*. Deoarece prietenii au nevoie de un exemplu concret al acestui concept

[14] Perpessicius, *Opere*, vol 3, *Menţiuni critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, p. 38
[15] Elisabeta Munteanu, *Motive mitice în dramaturgia românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 179
[16] Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, În româneşte de Paul G. Dinopol, Prefaţa de Vasile Niculescu, Editura Univers, Bucureşti, 1978, p. 136
[17] Idem, p. 11
[18] Elisabeta Munteanu, *La confluenţacu mitul* în *Motive mitice în dramaturgia românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 261
[19] Nicolae Balotă, *V. Voiculescu sau duhul povestirii* în *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974, p. 340
[20] Idem, p. 341
[21] Idem, p. 342

psihologic, primarul urbei, nenea Tase începe să povestească o întâmplare la rândul să aflată de la stareţa Teofana din schitul Vodesele, închinat Sfintei Fecioare. Nuvela narează curajul de care au dat dovadă călugăriţele în a-şi apăra lăcaşul.

Drumul către fantastic şi mitologie a fost la Voiculescu presărat cu lecturi vaste din diverse domenii: filozofie, psihologie, teologie, medicină şi istorie. Oscilând el însuşi între obiectivitatea cunoaşterii ştiinţifice şi inexplicabilul fantastic, medicul Voiculescu face digresiuni şi oferă explicaţii raţionale, deplasându-se în permanent, ca pe luciul apei, între două lumi: cea tangibilă şi cea imaginară. Ca un maestru de ceremonii, medicul-literat îşi călăuzeşte cititorii pe tărâmuri de basm, trama centrală a nuvelisticii sale fiind "iniţierea într-o taină."[22] Apropierea poetului-medic de Dumnezeu are loc întâi prin artă, apoi prin artă ajunge la rugă aprinsă, rând pe rând straturile se descuamează: "Odată cu sterilitatea artei, poetul leapădă şi îngâmfările ştiinţei, văzând în devoţiunile pentru ea o trădare iscarioteană."[23] Ce poate arăta devoţiunea mai bine decât lepădarea omului de patimele lumeşti, iar în cazul "medicului fără arginţi" acestea au fost medicina şi literatura? Poetul "trebuie să se nege pe sine la contactarea Absolutului, impunându-se ca artistul să renunţe la accederea la Dumnezeu prin simţuri."[24] Despărţirea de cele lumeşti este inevitabilă pentru cel care doreşte să se apropie de veşnicie: "În vârful copacului Tău sunt o floare.../ Pe cea mai înaltă ramură a lumii/ Mă leagăn în talazul de azur şi soare./ Slavă Ţie că n-am rămas în temniţa humii,/ Ci slobodă, spre cer, înfloritoare/ Inima mea nu mai întârzîie." (*Doamne*). Apropierea de Dumnezeu i-a călăuzit neîncetat paşii: "Voiculescu a folosit numele Creatorului cu multă moderaţie şi înţelepciune şi atunci nu ne putem opri conştiinţa să întrebe în ce măsură credinţa sa a constituit o filozofie de viaţă şi un sistem etic? În ce măsură creştinismul său se baza pe cunoştere şi în ce măsură pe credinţă?"[25]

Şi înfăţişarea pare că îi trăda ascensiunea spirituală: "Nu mai ştiu în amănunt cum a decurs această întâlnire, dar am fost profund mişcat de acel om a cărui înfăţişare era însăşi bunătatea întruchipată, în figura uscăţivă a unui bărbat al cărui obraz semăna cu sfinţii din icoane. Barba şi mustaţa le avea tuşinate, scurt, fiind înspicate cu alb tot aşa de bine putea să pară profilul unui rege asirian într-o stampă, despovărat şi drept în rasa unui anahoret. Avea privirea dreaptă, deschisă, vorba măsurată, degajând şi ea ca şi trăsăturile fine ale chipului său o cuceritoare omenitate"[26] îşi aminteşte Vlaicu Bârna. Chiar şi sfâşiat de durerea fizică, Voiculescu, acest "medic de trupuri, dar și un mânuitor iscusit al condeiului, un căutător de liniști isihaste, un mare iubitor de frumuseți nepieritoare"[27] a rămas demn în faţa sorţii până în ultima clipă. Suferinţa pricinuită de detenţia comunistă nu face decât să adâncească aspectul de sihastru: "Am zărit atunci într-un pat din colţul salonului un bătrân cu părul alb, purtând parcă o aura de sfânt. Atitudinea şi fizionomia lui iradiau linişte şi blândeţe. (…) se hrănea parcă din Duhul Sfânt"[28] rememorează un alt fost deţinut politic: istoricul şi omul de cultură Vasile Borneanţ. Un alt confrate medic, fiziopatologul Jules Niţulescu, îşi amintea de medicul Voiculescu plin de admiraţie: "L-am cunoscut pe V. Voiculescu îndeosebi sub aspectul său de medic şi, aş accentua,

[22] Idem, p. 343
[23] C. D. Zeletin, *Poezia religioasă a lui V. Voiculescu*, în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008, p. 299
[24] Idem, p. 300
[25] Gheorghe Postelnicu, *Viaţa şi opera lui Vasile Voiculescu*, Editura EuroPress Group, 2012, pp. 1-2
[26] *Vasile Voiculescu, Opera literară. Proza*, ediție îngrijită, prefață și cronologie de Roxana Sorescu, Editura Cartex 2000, București, 2003, p. 24
[27] Arhimandritul Mihail Daniliuc, *Vasile Voiculescu, poetul coborât din icoană*, 23 aprilie 2013, în *Doxologia*, disponibil pe http://www.doxologia.ro/viata-bisericii/documentar/vasile-voiculescu-poetul-coborat-din-icoana
[28] Adrian Nicolae Petcu, *Închisorile lui Vasile Voiculescu*, Revista *Rost*, an III, nr. 30, august 2005

de eminent şi adevărat medic, care îşi iubea profesia şi se devota cu tot sufletul celor suferinzi. (…) Am fost adânc impresionat de seriozitatea, căldura, efortul neobosit depus de V. Voiculescu pentru îngrijirea bolnavilor noştri. (…). În fiecare dimineaţă făceam o vizită prelungită şi aceasta, în afara prescripţiilor şi intervenţiilor terapeutice necesare, era însoţită întotdeauna de expresia unei adânci înţelegeri sufleteşti şi a unor sentimente cu adevărat părinteşti."[29]

La întrebarea de ce multe personalităţi medicale au ales calea esteticului, un alt medic-literat dă răspunsul: "Pacientul provoacă intelectualul din medic, nu minimul medical din intelectual."[30] În esenţă, medicii datorează dubla lor simţire: ştiinţifică şi artistică, omului pe care îl servesc în diversele lui posturi. Medicul îşi dedicase viaţa oamenilor şi tot aceştia aveau să-i arate nerecunoştiinţă. Unul dintre deţinuţii din dosarul "Rugul Aprins" îşi aminteşte umilirea celui care a iubit binele atât de mult: "Un fost medic deținut – care se ocupa de tebeciștii de la Aiud – mi-a povestit că, într-o ultimă fază, bătrânul Vasile Voiculescu a fost cărat la dispensar într-o pătură. Scriitorul trecea prin chinuri groaznice și ajunsese o mână de oase… L-au eliberat și a murit la București, la puțin timp după aceea. Îmi amintesc și în ziua de astăzi anchetele alea blestemate din Calea Rahovei. În dosarul "Rugului Aprins", securiștii au avut nemernicia să-l acuze pe Voiculescu și pentru că fusese decorat cu "medalii imperialiste", pentru serviciile pe care le-a adus patriei în timpul primului război mondial! Cică era un dușman al clasei muncitoare…"[31]

BIBLIOGRAFIE

Balotă, Nicolae, *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974

Călinescu, George, *Istoria literaturii române,.Compendiu*, Editura Litera Internaţional, Bucureşti-Chişinău, 2001

Daniliuc, Mihail, *Vasile Voiculescu, poetul coborât din icoană*, în Doxologia, 23 aprilie 2013

Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, În româneşte de Paul G. Dinopol, Prefaţa de Vasile Niculescu, Editura Univers, Bucureşti, 1978

Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Editura 100+1 Gramar, Bucureşti, 2001

Mihăilescu, Emilian, *Luptătorii din munți au fost cei mai frumoși nebuni ai neamului românesc…*– Interviu cu arhitect Emilian Mihăilescu, supravietuitor al grupului "Rugul Aprins", 8 februarie 2014

Munteanu, Elisabeta, *Motive mitice în dramaturgia românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982

Nitzulescu, Iuliu, *Cronica*, nr. 11, 1970

Perpessicius, *Opere*, vol 3, *Menţiuni critice*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971

Petcu, Adrian Nicolae, *Închisorile lui Vasile Voiculescu*, Revista *Rost*, an III, nr. 30, august 2005

[29] Iuliu Nitzulescu, *Cronica*, nr. 11, 1970

[30] C.D. Zeletin, *Ştiinţă şi transfigurare. Convorbire cu Alice Ţuculescu* în *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008, p. 371

[31] *Luptătorii din munți au fost cei mai frumoși nebuni ai neamului românesc…* – Interviu cu arhitect Emilian Mihăilescu, supravietuitor al grupului "Rugul Aprins", 8 februarie 2014, disponibil pe http://www.marturisitorii.ro/2014/02/08/luptatorii-din-munti-au-fost-cei-mai-frumosi-nebuni-ai-neamului-romanesc-interviu-cu-arhitect-emilian-mihailescu-supravietuitor-al-grupului-rugul-aprins/

Postelnicu, Gheorghe, *Viaţa şi opera lui Vasile Voiculescu*, Editura EuroPress Group, 2012

Zamfir, Mihai, *Cealaltă faţă a prozei*, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, 1988

Zeletin, C.D., *Distinguo. Eseuri. Evocări. Scriitori medici. Convorbiri*, Editura Vitruviu, Bucureşti, 2008

AKNOWLEDGEMENT

Lucrarea a fost elaborată în perioada de sustenabilitate a proiectului cu titlul ***"Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească",*** număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul a fost cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investeşte în Oameni!**